

NÉMETH SÁNDOR

Szombathely 35 évvel ezelőtti pályázati dokumentációja a megyei városi címre

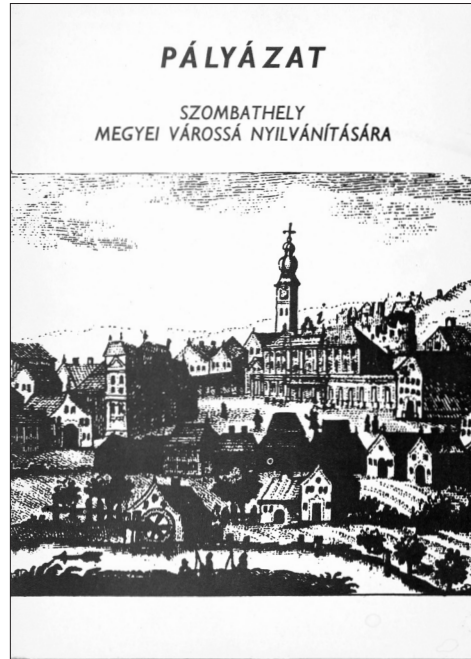
Bevezetés

Az idén az alapításának 40. évfordulóját ünneplő szombathelyi Földrajz Tanszék a kezdetektől küldetésének érezte, hogy összegyűjtse, rendszerezze és tudományosan feldolgozza az alma mater szűkebb pátriájának, Vas megyének a különböző fejlesztési dokumentumait. A tanszéki gyűjtemény első darabjai között lehetett a most előkerült pályázati anyag (1. ábra), amelyet a szombathelyi tanács készíttetett a megyei városi cím elnyerésére 1989 márciusában.¹

A dokumentum nem több egy közigazgatás-történeti érdekességnél, hiszen nem töltötte be rendeltetését. Elkészülte után alig fél évvel ugyanis kikiáltották a III. köztársaságot, rá újabb fél évre megtartották az első demokratikus országgyűlési választásokat, majd ismét egy fél év múlva a helyhatósági voksolást. 1990. december 1-jei hatállyal pedig Szombathely 19 másik várossal egyetemben, pályázat nélkül megkapta a megyei jogú város címet.

A megyei városi címre elkészített pályázat és a megyei jogú városi rang elnyerése között eltelt alig másfél esztendő politikai, gazdasági, társadalmi és jogi tekintetben több változást hozott, mint az előtte lévő négy évtized összesen, nemcsak az országban, hanem Szombathelyen is.

1930-ban, tehát éppen 95 éve vezették be hazánkban először a megyei város fogalmát, 1990-ben, azaz 35 esztendeje pedig a megyei

1. ábra. A pályázati anyag címlapja

A borítókép Szombathely első monográfiájából, Schönvisner István

Antiquitatum et historiae Sabariensis ab origine usque ad praesens tempus libri novem című művéből származik

jogú város mai értelemben vett kategóriáját. Ebben a közel egy évszázadban mind a megyei, mind pedig a megyei jogú város egymást felváltva, más-más tartalommal, két-két periódusban, összesen három különböző berendezkedésű politikai korszakban – a király nélküli királyságban, az államszocializmusban és a parlamentáris demokráciában – volt része a magyar közigazgatásnak.

1 Czinzek Miklós – Pusztai Gyula: Pályázat Szombathely megyei várossá nyilvánítására. Szombathely Város Tanácsa Végrehajtó Bizottsága, Szombathely, 1989. 41 p.

Jelen tanulmány célja, hogy ezen az időszakokon végighaladva vázlatosan bemutassa a mindenkori jelentősebb vidéki városainkat összefűző megyei és megyei jogú városi cím jogi és tartalmi változásait, illetve a kategória települési összetételét, továbbá elemezze a vasi székhely a témában 1989-ben készített pályázati anyagát.

1. A megyei városi/megyei jogú városi településkategória történeti áttekintése

1.2. A megyei városi/megyei jogú városi településkategória előzményei

A közigazgatás feudális maradványait a kiegyezést követően a modern szolgáltató állam kialakulásának szellemében és érdekében számolták fel teljesen. A vármegyei és a városi igazgatás megreformálására 1870–1871-ben került sor. Az 1870. évi XLII. tc. nagyrészt, de nem feltétlenül a szabad királyi városokból kialakította a városok legmagasabb szintű csoportját, a *törvényhatósági jogú városokat*. Az 1871. évi XVIII. tc. az 1848-ban már megszüntetett egykori mezővárosok (*oppidumok*) helyzetét rendezte, és egy részüket rendezett tanácsú várossá emelt, a többit pedig a jóval alacsonyabb rangú községi jogállásba sorolta.

Az 1876. évi XX. tc. a 48 szabad királyi város közül 28-tól megvonta a törvényhatóságot, és beolvasztotta azokat vármegyéjükbe. Innentől kezdve közigazgatási értelemben csak vármegyei és városi törvényhatóságok léteztek, a vármegyék pedig járásokból és az ezekkel egyenrangú, rendezett tanácsú városokból álltak. A községek helyzetét az 1886. évi XXI. tc. rendezte mégpedig úgy, hogy a községeket három nagy csoportra, a kisközségekre, a nagyközségekre és a rendezett tanácsú városokra osztotta.

A Vas vármegye területén fekvő egyik várost sem ruházták fel törvényhatósági joggal. A megyeszékhely rendezett tanácsú városi rangot kapott, Kőszeg pedig szabad királyi, de nem törvényhatósági joggal felruházott város volt, mindkettő járási székhely, amelyek közigazgatásilag nem képezték járásuk részét. Ez a közigazgatási beosztás kisebb változtatásokkal a Horthy-korszakban is fennmaradt. A törvényhatósági megyék csak a szovjet típusú megyerendszer 1950-es bevezetésével tűntek el a magyar közigazgatásból.

A mai megyei jogú városi cím közigazgatási előzménye 1930-ra datálható, amikor a megyei város települési jogállást bevezették, majd onnan több lépcsőben alakult ki a mai tartalma és szerepköre.

A megyei város, illetve a megyei jogú város fejlődése az alábbi három időszakra bontható, amelyek során más-más tartalommal és jogosultsággal felruházott megyei város, illetve a megyei jogú város négy típusa különíthető el:

1. megyei város a polgári korszakban (1930–1950),
2. a) megyei jogú város az államszocializmusban (1954–1971),
2. b) megyei város az államszocializmusban (1971–1990),
3. megyei jogú város az önkormányzati rendszerben (1990-től).

1.2. Megyei város a polgári korszakban (1930–1950)

A közigazgatás rendezéséről szóló 1929. évi XXX. törvénycikk szerint az addigi rendezett tanácsú városok elnevezése megyei városra változott. Az elnevezés arra utalt, hogy e városok, ellentétben a törvényhatósági jogú városokkal, valamely vármegyéhez tartoztak. A módosítás a városok belső közigazgatási szervezetének átalakításával, a városi tanácsok megszüntetésével függött össze,

A kategóriába tartozó települések száma a létrehozáskor (1930)	A kategóriába tartozó települések változása		A kategóriába tartozó települések száma a megszűnéskor (1950)
	A trianoni (1920), illetve a párizsi békeszerződés (1947) által rögzített országterületen		
	belépett	kilépett	
45 db: Balassagyarmat, Békéscsaba, Budafok, Cegléd, Csongrád, Eger, Eszergom, Gyöngyös, Gyula, Hajdúböszörmény, Hajdúhadház, Hajdúnánás, Hajdúszoboszló, Jászberény, Kalocsa, Kaposvár, Karcag, Kiskunfélegyháza, Kiskunhalas, Kíspeszt, Kisújszállás, Komárom, Kőszeg, Makó, Mezőtúr, Mohács, Mosonmagyaróvár, Nagykanizsa, Nagykőrös, Nyíregyháza, Pápa, Pestszenterzsébet, Rákospalota, Salgótarján, Sátoraljaújhely, Szekszárd, Szentendre, Szentes, Szolnok, Szombathely, Túrkeve, Újpest, Vác, Veszprém, Zalaegerszeg	7 db: Pestszentlőrinc (1936), Komárom (1945), Hatvan (1945), Orosháza (1946), Tatabánya (1947), Csepel (1949), Ózd (1949)	12 db: Hajdúhadház (1935), Komárom (1939), Kaposvár (1945), Szombathely (1945) , Békéscsaba (1948), Budafok (1950), Csepel (1950), Kíspeszt (1950), Pestszenterzsébet (1950), Pestszentlőrinc (1950), Rákospalota (1950), Újpest (1950)	40 db: Balassagyarmat, Cegléd, Csongrád, Eger, Eszergom, Gyöngyös, Gyula, Hajdúböszörmény, Hajdúnánás, Hajdúszoboszló, Jászberény, Kalocsa, Karcag, Kiskunfélegyháza, Kiskunhalas, Kisújszállás, Komárom, Kőszeg, Makó, Mezőtúr, Mohács, Mosonmagyaróvár, Nagykanizsa, Nagykőrös, Nyíregyháza, Pápa, Salgótarján, Sátoraljaújhely, Szekszárd, Szentendre, Szentes, Szolnok, Túrkeve, Vác, Veszprém, Zalaegerszeg, Hatvan, Orosháza, Tatabánya, Ózd

1. táblázat: A megyei városok számának és összetételének változása, 1930–1950

Források: Beluszky, 2003; 1929. évi XXX. törvénycikk; 1950. évi I. törvény; Magyarország helységnevtára. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1944 (saját szerkesztés)

Jelmagyarázat: **dólt félkövér betű = megyeszékhely**; félkövér betű = a Nagy-Budapestbe olvasztott város

a korábban testületileg intézett ügyek nagy részét ezentúl a polgármester személyesen intézte. A két világháború között Vas megyében kettő település kapott megyei város státuszt, Kőszeg és Szombathely. Utóbbi 1945-ben a törvényhatósági jogú városi rangot² is, de azt a világháború, majd e kategória 1950-es megszüntetése miatt nem sokáig élvezte.³

A megyei városok száma a létrejöttüktől a megszűnésükig tartó időszak egészét nézve nem sokat változott, 45-ről 40-re csökkent. Ha a korszakot kisebb periódusokra bontjuk, akkor már sokkal nagyobb mozgásokat tapasztalunk a címmel rendelkezők körét és a változások okát tekintve egyaránt (1. táblázat).

A megyei városi kategória legstabilabb tagjait azok a települések képezték, amelyek a polgári közigazgatás bevezetésével a településhálózatban betöltött helyük alapján két irányból érkezve, alulról felemelkedve vagy felülről lesüllyedve kerültek ebbe, a törvényhatósági jogú városok és a nagyközségek között elhelyezkedő csoportba. Az előbbieket közé azok a mezővárosok tartoztak, amelyek a nagyközségeknél nagyobb lélekszámmal, központi funkciókkal, gazdasági erővel és vonzáskörzettel bírtak, így válhattak a járásokkal azonos rangú városokká. Az utóbbiak a megszűnő szabad királyi városok (*civitasok*) azon köréből kerültek ki, amelyek nem kaptak a vármegegyékkel azonos státuszú törvényhatósági jogot, így „süllyedtek le” ebbe a csoportba. A megalakulásuk idején a megyei városok tehát jellemzően a legfeljebb néhány tucatnyi településre kiterjedő gazdasági és kulturális

vonzáskörzettel rendelkező nagyobb járás-, illetve kisebb megyeszékhelyek voltak.

A megyei városok másik, szintén jelentős számú csoportját az ebbe a kategóriába be-, illetve innen kilépő települések képezték. A változó elemek mozgását alapvetően három folyamat befolyásolta:

- a) a településhálózatban belüli természetes vertikális mozgás,
- b) a fővárost érintő szuburbanizáció és Nagy-Budapest létrejötte,
- c) az „országgyarapítások”.

A településhálózatban belüli természetes vertikális mozgás eredményeként összességében gyarapodott a megyei városok köre. A két világháború között Pestszentlőrinc, a koalíciós időszakban a második világháborúban porig rombolt Hatvan, a mezőgazdaság kollektivizálásában élen járó Orosháza és a szocialista városok prototípusát jelentő Tatabánya kapta meg a címet. A kommunista fordulat után az ipari fellegvár, Ózd és Csepel csatlakozott a csoporthoz. A kilépők között négy olyan település szerepel, amelyek törvényhatósági jogot kapva felfelé léptek a településhálózatban és megyeszékhelyek voltak, illetve lettek: Komárom, Kaposvár, Szombathely és Békéscsaba. Mivel a megyei városi címmel járó feladatok ellátása anyagi áldozatvállalást is igényelt az illető település részéről, volt arra is precedens, hogy maga a megyei város kérte a nagyközséggé történő visszaminősítését. Az egyetlen példa erre Hajdúhadház, amely emiatt lett rendezett tanácsú városból nagyközség.

Az 1873-ban Pest, Buda és Óbuda egyesítésével létrehozott Budapest székesfőváros a dualizmus kori dinamikus fejlődésének köszönhetően vált a Kárpát-medence egyetlen milliós világvárosává. A Horthy-korszakban ez volt az egyetlen olyan városunk, amely körül megindult a szuburbanizációs folyamat és a szomszédos települések népességnövekedése. Ennek hatására öt település – Bu-

2 Az 1942. XXIII. tc. alapján, amit az 1945. szeptember 1-jén kiadott 111.325/1945. B. M. sz. rendelet hajtott végre.

3 Csapó Tamás – Kocsis Zsolt: Szombathely településföldrajza. Savaria University Press, Szombathely, 2006. 179 p.

dafok, Kispest, Pestszenterzsébet, Rákospalota és Újpest – már 1930-ban megyei városi rangot kapott, amelyekhez később a már említett Pestszentlőrinc és Csepel csatlakozott. Ennek a hét településnek a megyei városi státusza, sőt önállósága akkor szűnt meg, amikor az 1949. évi XXVI. törvény értelmében 16 nagyközséggel egyetemben 1950. január 1-jei hatállyal Budapestbe olvasztották.

A megyei városok számát és összetételét nagyban, de csak időlegesen változtatta meg a részleges területi revíziók, az úgynevezett országgyarapítások időszaka. Az 1938-as I. bécsi döntés után a Felvidék déli sávja és Kárpátalja egy része, az 1939-es II. bécsi döntés következtében Észak-Erdély és Székelyföld került vissza Magyarországhoz, az 1941-es jugoszláviai magyar bevonulással pedig a Bácska, a Baranya-háromszög, a Muravidék és a Muraköz lett ismét magyar. A Muravidékkal Vas vármegye területe és településállománya gyarapodott.

A Horthy-korszak Magyarországja 1941-re érte el a legnagyobb területi kiterjedését, 172 017 km²-t, ami a trianoni országterülethez (92 952 km²) képest 85 %-os növekedés. A megszerzett régi-új területeken összesen 26 helység rendelkezett megyei városi

ranggal, közülük egy sem esett a megnövekedett Vas vármegye területére.

Ez az állapot 1944 őszéig, a román átállásig, a jugoszláv és a szovjet betörésig állt fenn, az 1945. január 20-án kötött fegyverszünet értelmében pedig visszaálltak az országgyarapítás előtti, 1937-es határok.

A második világháború végén 50 db városi rangú település volt az országban, amelyből 11 törvényhatósági, 39 megyei városi címmel rendelkezett. Közülük 42 már a 20. század előtt megkapta a városi címet. 1945-ben az ország lakosságának 38,1%-a élt ezekben a helységeken.⁴ Ebben az időszakban a megyei városok a jogköreik, a funkcióik és a népességszámuk alapján a vidéki települések második vonalát képviselték, a törvényhatósági jogú városok és a városi címmel rendelkező helységek között helyezkedtek el. A tanácsrendszer 1950-es bevezetésével (1950. évi I. törvény) a megyei város mint településkategória megszűnt.

1.3. Megyei jogú város az államszocializmusban (1954–1971)

Az 1954. évi X. törvény a tanácsokról jogszabály (az ún. második tanács törvény) hozta létre ezt a kategóriát. A jogszabály

A megyei jogú városok száma a létrehozáskor (1954)	A kategóriába tartozó települések változása		A kategóriába tartozó települések száma a megszűnéskor (1971)
	<i>belépett</i>	<i>kilépett</i>	
4 db (Debrecen, Miskolc, Pécs, Szeged)	0 db	0 db	4 db

2. táblázat: A megyei jogú városok, 1954–1971

Forrás: Elnöki Tanács 1954. évi 12. számú határozata (saját szerkesztés)

4 Kovacsicsné Nagy Katalin: A magyar városok története a kiegyezéstől napjainkig, avagy falupusztítás várossá nyilvánítással. In: Acta Universitatis

Szegediensis: acta juridica et politica, LXXV. kötet (Ünnepi kötet dr. Blazovich László egyetemi tanár 70. születésnapjára), 2013. 427–440. p.

csak kisebb változásokat hozott az 1950-ben létrehozott tanácsrendszerben. A törvény kiemelte a városokat a járások hatásköréből, és járási jogú vagy megyei jogú városok kategóriájába sorolta (2. táblázat).

A második tanács törvény felhatalmazása alapján a Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1954. évi 12. számú határozata értelmében 1954. november 28-ai hatállyal Debrecen város Hajdú-Bihar megye területéből, Miskolc város Borsod-Abaúj-Zemplén megye területéből, Pécs város Baranya megye területéből, Szeged város Csongrád megye területéből kivált, és megyei jogú várossá alakult. E városok tanácsai közigazgatási területükön mindazokkal a jogokkal és kötelezettségekkel rendelkeztek, melyekkel a megyékben a megyei tanácsok. A megyei jogú városok kerületekre oszlottak, melyek mindegyikében kerületi tanács működött. Miskolcnak 1965. december 31-éig négy kerülete volt, azt követően három, a többi megyei jogú város pedig mindvégig három-három kerületre oszlott. A kerületeket római számokkal sorszámozták, hasonlóan Budapesthez. Több megyei jogú városban az itt-ott felbukkanó régi házszám-és utcanevtáblák még tanúskodnak erről.

A megyei jogú városokat következetesen és egyértelműen kezelték, minden tekintetben a megyékkel egyenrangú, azoktól

különálló területi egységként szerepeltek. Ez a korabeli magyar településhálózatnak csak egy szűk körét érintette, mindössze négy százezer főnél népesebb nagy vidéki városunk „elitklubja” volt. Ide a megyeszékhelyek nagy részének nem volt esélye bekerülni, a nyugati határsávi fekvéssel rendelkező Szombathelynek különösen nem.

1.4. Megyei város az államszocializmusban (1971–1990)

A megyei jogú városi jogállás 1971. április 25-ei hatállyal, az új, harmadik tanács törvény (1971. évi I. törvény) alapján szűnt meg. A tanács törvény a Népköztársaság Elnöki Tanácsát (NET) hatalmazta fel a megyei városi cím adományozására, ehhez azonban nem határozott meg tartalmi kritériumokat. A korszak egypártrendszerű politikai berendezkedése folytán azonban már a törvény előkészítése során egyértelmű volt, hogy az új jogi kategóriát az abban az évben, az 1007/1971. (III. 16.) Kormányhatározattal ratifikált Országos Településhálózat-fejlesztési Koncepcióban (OTK) is nevesített öt vidéki „kiemelt felsőfokú központ” – Debrecen, Miskolc, Pécs, Szeged, valamint újként Győr – számára hozták létre, az Elnöki Tanács csupán a már megszületett politikai elhatározás végrehajtója volt (3. táblázat).

A megyei városok száma a létrehozáskor (1971)	A kategóriába tartozó települések változása		A kategóriába tartozó települések száma a megszűnéskor (1990)
	belépett	kilépett	
5 db (Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs, Szeged)	1989-től: 3 db (Kecskemét, Nyíregyháza, Székesfehérvár)	0 db	8 db

3. táblázat: A megyei városok, 1971–1990

Forrás: 1971. évi I. törvény; az Elnöki Tanács 15/1989. (II.5.) NET-számú határozata (saját szerkesztés)

Az említett öt város mindegyike százezer főnél népesebb volt és társadalmi, gazdasági, politikai, valamint kulturális hatásuk jóval túlterjedt saját megyéjük határain, tehát regionális központnak minősültek. Budapesttel együtt ez az öt város volt az ország akkori besorolás szerinti hat tervezési-statisztikai régiójának központja, a településhálózat-fejlesztési elképzelések szerint ezek a városok voltak a következő évtizedek fő fejlesztési súlypontjai. Szombathely lakosság száma – 1970-ben 65 297 fő – akkor messze elmaradt ezekétől és az OTK eggyel alacsonyabb kategóriába sorolta be, másik hat város társaságában „felsőfokú központ” lett.

Az Elnöki Tanács 15/1989. (II.5.) NET-számú határozata értelmében 1989. április 1-jei hatállyal újabb három város megyei várossá történő nyilvánítására került sor. A százezer fős lélekszámot elérte Kecskemét, Nyíregyháza és Székesfehérvár kapta meg a címet. Noha ezek a városok dinamikusabban fejlődtek, a korábban megyei városi címet nyert öt településhez képest jóval kevesebb megyehatáron átnyúló funkcióval rendelkeztek, legfeljebb hiányos szerepkörű regionális központoknak számítottak. Megyei várossá válásuk a pártállam gyengüléséből fakadó engedékenységgnek volt köszönhető, amely az egyre népszerűtlenebb központi hatalomtól eltávolodó, saját politikai ambícióikat előtérbe helyező helyi tanácsi vezetők felé irányult. Ugyanez tetten érhető az elszabadult várossá nyilvánítási hullámban, hiszen 1989-ben 41 település kapott városi címet, egyetlen esztendőben éppen annyi, mint az azt megelőző másfél évtizedben összesen.⁵ Szombathely lakosság száma a rendszerváltás idejére átlépte a 85 ezres határt, ami az addigi – és mára kiderült, hogy azóta is a – történelmi csúcspot jelentette. Akkor úgy tűnhetett, hogy a ked-

vező tendencia tovább folytatódhat és ebből a szempontból Szombathely belátható időn belül a három új megyei várossal egy kategóriába kerülhet.

A korábbi négy megyei város 1983-ig továbbra is három-három kerülettel rendelkezett. A kerületi tanácsok az 1971-es átszervezéskor megszűntek, és a kerületekben csupán hivatalok működtek elsőfokú hatóságként, a megyei városi tanács végrehajtó bizottságának alárendelve. Győrben ugyanezen feladatokra szintén külön hivatalt hoztak létre, és bár a várost nem osztották kerületekre, az egységes hivatal elnevezése mégis megyei városi kerületi hivatal lett, hasonlóan a másik négy város kerületenként felállított ilyen szerveéhez. 1984-ben minden megyei városban megszűntek a kerületek, és mindegyikben egységes elsőfokú hivatal vette át a kerületi hivatalok helyét megyei városi hivatal néven. A megyei városi (kerületi) hivatalok fölött a másodfokú hatóságok a megyei városi tanács végrehajtó bizottságának megfelelő szakigazgatási szervei voltak. Ez azt eredményezte, hogy a megyei városokban a legtöbb hatósági ügyet teljes egészében a városi tanács szervei intézték, mivel a megyei tanácsi szervekhez csak azok az ügyek kerültek, amelyek elsőfokon nem a megyei városi (kerületi) hivataloknál indultak. A megyei városi jogállás a tanácsrendszerrel együtt 1990-ben megszűnt, a nyolc megyei város e címét 1990-ben az önkormányzatok általános választásának napján (szeptember 30.) elveszítette, azonban az új rendszerben valamennyien megyei jogú városok lettek.

1.5. Megyei jogú város az önkormányzati rendszerben (1990-től)

A rendszerváltáskor megalakult első szabadon választott országgyűlés fogadta el a szovjet típusú tanácsrendszert leváltó önkormányzati rendszert megteremtő, leíró,

5 www.varossanyilvanitas.hu (Megttekintve: 2024. január 22.)

szabályozó, a helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvényt (ÖTV). A jogszabály megalkotta a megyei város helyett a megyei jogú város fogalmát.⁶ Az ÖTV eredeti javaslatára a százezer lakost meghaladó népességű városoknak kívánta adni ezt a megkülönböztető címet, mivel ezek rendelkeztek megyéjük határán túlnyúló, azaz regionális szerepkörökkel. Lényegében az akkor megyei városi címmel rendelkező nyolc település vált volna megyei jogú várossá, más egyéb helység nem. A törvény vitája során azonban több kisebb népességű város képviselője is szerette volna kiemelni a települését a városok sorából, így végül is Szájer József soproni képviselő javaslatát fogadták el, mely szerint az ötvenezer lakosnál népesebb települések kezdeményezhették az országgyűlésnél a megyei jogú városi címet.⁷ Ezzel a lehetőséggel mind a 20 jogosult település – 16 megyeszékhely, továbbá Dunaújváros, Hódmezővásárhely, Nagykanizsa és Sopron – élt, így azok 1990. december 1-jei hatállyal elnyerték a megyei jogú városi címet (4. táblázat).

Az ÖTV előírta, hogy a megyei jogú város képviselő-testülete – a megyei önkormányzatokhoz hasonlóan – a közgyűlés, továbbá rögzítette, hogy a megyei jogú város települési önkormányzat, és területén – megfelelő eltérésekkel – saját hatásköröként ellátja a megyei önkormányzati feladat- és hatásköröket is. Ezzel deklarálta, hogy – nevével összhangban – a megyei jogú város jogköreiben, feladatellátásában azonos rangú a megyével. Ez az új demokratikus rend-

szemben is kifejezésre került: a megyei jogú városban nyilvántartásba vett szavazópolgár nem voksolhatott a megyei listára. A kialakított kétszintű – helyi és területi helyhatóságokból – önkormányzati rendszerben a megyei jogú városok átmenetet képeztek, hiszen egyszerre „viselkedtek” települési és megyei önkormányzatként. A törvény nem kötelezővé, hanem csak lehetővé tette kerületek, illetve kerületi hivatalok alakítását. Előírta, hogy a megyei jogú városoknak a következő feladatok teljesítésével kell számolniuk:

- közép fokú oktatás (helyenként több országos beiskolázású oktatási intézmény fenntartása is) működtetése és fejlesztése,
- nemzetiségi nyelvű középiskolai oktatás,
- diákotthoni ellátás,
- felnőttek alap- és közép fokú oktatása,
- művészeti oktatás,
- könyvtári és a levéltári szolgáltatás,
- esetenként a színház, a szabadtéri játékok, szimfonikus zenekar fenntartása,
- közművelődési intézmény, ifjúsági- és gyermekház működtetése,
- sportlétesítmények fenntartása, a testedzési igények kielégítése, a testnevelés, a diáksport, a szabadidő-, a verseny- és az élsport, a természetjárás, a turizmus feltételeinek biztosítása,
- távhőszolgáltatás, a kéményseprői szolgáltatások, a közfürdők működtetése,
- kórház-rendelőintézet működtetése, drogcentrum szervezése,
- nevelőotthonok, csecsemőotthonok, speciális szociális otthonok szervezése.

Ez a feladatrendszer a 2010-es évek elejéig többé-kevésbé stabil volt, aztán az oktatási és az egészségügyi ellátórendszer államosításával a megyei jogú városok ezen ellátási kötelezettsége megszűnt. Az ÖTV-t felváltó 2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország

6 Csapó Tamás – Lenner Tibor – Kovács Gábor: A megyei jogú városok történeti fejlődése és településmorfológiája. Településföldrajzi Tudományos Egyesület, Szombathely, 2023. 630 p.

7 Zongor Gábor: A magyar városokról. In: Szabó T. – Gyergyák F. (szerk.): A magyar kisvárosok politikai, igazgatási és fejlesztési dimenziói. Homo Oecologicus Alapítvány – Települési Önkormányzatok Országos Szövetsége, Budapest, 2024. 19–74. p.

Számuk	Város	Megyei jogú várossá nyilvánítás		
		éve	jogcíme	jogszabályi alapja
1.	Békéscsaba	1990	50 ezer főnél népesebb	1990. évi LXV. törvény
2.	Debrecen	1990	50 ezer főnél népesebb	1990. évi LXV. törvény
3.	Dunaújváros	1990	50 ezer főnél népesebb	1990. évi LXV. törvény
4.	Eger	1990	50 ezer főnél népesebb	1990. évi LXV. törvény
5.	Győr	1990	50 ezer főnél népesebb	1990. évi LXV. törvény
6.	Hódmezővásárhely	1990	50 ezer főnél népesebb	1990. évi LXV. törvény
7.	Kaposvár	1990	50 ezer főnél népesebb	1990. évi LXV. törvény
8.	Kecskemét	1990	50 ezer főnél népesebb	1990. évi LXV. törvény
9.	Miskolc	1990	50 ezer főnél népesebb	1990. évi LXV. törvény
10.	Nagykanizsa	1990	50 ezer főnél népesebb	1990. évi LXV. törvény
11.	Nyíregyháza	1990	50 ezer főnél népesebb	1990. évi LXV. törvény
12.	Pécs	1990	50 ezer főnél népesebb	1990. évi LXV. törvény
13.	Sopron	1990	50 ezer főnél népesebb	1990. évi LXV. törvény
14.	Szeged	1990	50 ezer főnél népesebb	1990. évi LXV. törvény
15.	Székesfehérvár	1990	50 ezer főnél népesebb	1990. évi LXV. törvény
16.	Szolnok	1990	50 ezer főnél népesebb	1990. évi LXV. törvény
17.	Szombathely	1990	50 ezer főnél népesebb	1990. évi LXV. törvény
18.	Tatabánya	1990	50 ezer főnél népesebb	1990. évi LXV. törvény
19.	Veszprém	1990	50 ezer főnél népesebb	1990. évi LXV. törvény
20.	Zalaegerszeg	1990	50 ezer főnél népesebb	1990. évi LXV. törvény
21.	Salgótarján	1994	megyeszékhely	1994. évi LXIII. törvény
22.	Szekszárd	1994	megyeszékhely	1994. évi LXIII. törvény
23.	Érd	2006	50 ezer főnél népesebb	1990. évi LXV. törvény
24.	Baja	2022	„törvény erejénél fogva”	2022. évi I. törvény
25.	Esztergom	2022	„törvény erejénél fogva”	2022. évi I. törvény

4. táblázat: A megyei jogú városok 1990-től

Forrás: 1990. évi LXV. törvény, 1994. évi LXIII. törvény; 2022. évi I. törvény (saját szerkesztés)

helyi önkormányzatairól (MÖTV) ezeket az elvont feladatokat már nem is szerepeltette a megyei jogú városok feladat- és hatáskörei között.

1990-ben kettő megyeszékhely, Salgótarján és Szekszárd népessége nem érte el az ötvenezer főt, ezért akkor nem válhattak megyei jogú várossá. Őket 1994-ben, az ÖTV-t módosító 1994. évi LXIII. törvény elfogadásával kárpótolták, amely előírta, hogy a megyeszékhelyek a lakosságszámuktól függetlenül megyei jogú városok. Ez alapján 1994. október 30-i hatállyal az említett két megyeszékhely is megyei jogú város lett, így azok száma 22-re nőtt.

Mivel Pest megyének a székhelye Budapest főváros, ebben a megyében nem volt megyei jogú város egészen 2006-ig. Ekkor nyerte el a címet Érd, amelynek lakosságszáma elérte, sőt jelentősen meghaladta az ötvenezer főt, így saját erőből, „alanyi jogon” léphetett be ebbe a klubba, amely tagjainak száma immár 23-ra növekedett.

A 2022-es országgyűlési választási kampányban felvetett önálló Bács megyei kezdeményezésre válaszul módosították a MÖTV szabályozását és lehetővé tették, hogy az országgyűlés a törvény erejénél fogva adományozhassa ezt a címet. Így lett megyei jogú város 2022. május 1-jével Baja és Esztergom, viszont a törvényben meghatározott megyei jogú városi jogállásából származó feladatait csak a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek 2024. évi általános választását követően, a megyei jogú város közgyűlésének alakuló ülésétől látja el. Így jelenleg 25 megyei jogú városunk van.

2. Szombathely pályázati anyaga a megyei városi címre, 1989

2.1. A dokumentum célja és felépítése

A Szombathely Város Tanácsa Végrehajtó Bizottsága által kiadott pályázat mindössze 36 oldalas írógéppel írt szövegből és ötoldalmi mellékletből áll. A kezdő oldal fejlécéből derül ki a kiadó neve, a szerzők azonban sehol nincsenek feltüntetve. A szöveges rész lezárásaként a „Szombathely, 1989. május hó” dátumozás alatt szerepel Czincz Miklós városi tanácselnök és dr. Pusztai Gyula vb-titkár neve, de vélhetően nem ők írták, valószínűleg inkább megrendelték, esetleg észrevételeikkel kiegészítették a szakmai anyagot.

A pályázat szöveges része négy nagy egységből áll:

1. A megyei város pályázatának előzményei.
2. Szombathely rövid története.
3. A városnak a térségben betöltött igazgatási, gazdasági és ellátó szerepe.
4. A fejlődés lehetőségei és kilátásai.

Az első, a pályázatot indokló fejezet után következő három a város fejlettségét, térszervező szerepét és kilátásait mindhárom idődimenzióban taglaló logikai egység. A mellékletből négy oldalt tesz ki a Központi Statisztikai Hivatal Szombathelyi Igazgatósága által szolgáltatott „Tájékoztató statisztikai adatok Szombathely városról” címet viselő statisztikai adatsor, egy oldalon pedig Szombathely komplex vonzáskörzetét bemutató térképi ábra.

2.2. A megyei város pályázatának előzményei

A fejezet elején rögzítik, hogy Szombathely Város Tanácsa 1989-ben elhatározta, hogy kezdeményezi a megyei városi rang elnyerését, és ennek érdekében készítette ezt a pályázatot, amelynek deklarált célja, hogy

bemutassa a város megyehatárokat átlépő térszervező szerepét. A közelgő rendszer-váltás politikai enyhülését jelzi, hogy pozitívan nyilatkozik a város újkori, különösen a dualizmus kori dinamikus fejlődéséről, amelynek révén Szombathely egy átlagos vidéki kisvárosból nemcsak Vas vármegye, hanem a Nyugat-Dunántúl egyik legfontosabb közlekedési, ipari és kereskedelmi centrumává, modern nagyvárosává vált. Ez szembe megy a szocialista történetírás addig alkalmazott narratívájával, mely szerint az Osztrák–Magyar Monarchiában hazánk a birodalom cislajtán területeinek periferikus, gyarmati státuszú tartománya volt, ahonnan a Habsburgok a saját érdekeinek megfelelően csak kiszivattyúzták az erőforrásokat.

Az értekezés a korszakban tabunak számító trianoni békeszerződést is meglepően nyíltan és bírálva kezeli, hiszen elismeri, hogy az első világháborút lezáró diktátum erősen megcsonkította Vas vármegyét, Szombathely legszűkebb vonzaskörzetét, és derékba törte a város addigi ígéretes fejlődését. Óvatos optimizmus tetten érhető abban, amikor úgy látja, hogy a határmeghúzásból eredő sebek közel hetven év után kezdenek begyógyulni és „a környezetével való természetes kapcsolat kezd helyreállni” félmondatban már érezhető a Magyarország és Ausztria közötti enyhülő diplomáciai viszony, ami felértékelte, dinamizálta a két ország közös határzónáját. A Horthy-korszak településpolitikájából Szombathely vonatkozásában egy momentumot emel ki, a város törvényhatósági joggal történő felruházását 1942-ben, amellyel 1945-től Szombathely jogi szempontból is a hazai városállomány első vonalába került. Ekkor a Dunántúlon rajta kívül csak hat település, Győr, Kaposvár, Komárom, Pécs, Sopron és Székesfehérvár rendelkezett ezzel a címmel.

A Kádár-korszak Rákosi-rendszerrel szembeni ellenérzése fogalmazódik meg az I. és II. tanács törvény által szabályozott közigazgatás 1950–1971 közötti időszakának értékelése kapcsán. Opponálja ezt az időszakot, mert szerinte „a tanácsrendszer első évtizedeiben a város korábbi közigazgatási jelentősége csökkent. A központi irányítás direkt jellege nem kedvezett az önállóodási törekvéseknek, de nem segítette a szomszédos települések együttműködését sem.” A korszak negatív értékelése mellett viszont egyetlen szóval sem említi, hogy 1950-ben központi akaratra több környékbeli falu hozzácsatolásával létrehozták Nagy-Szombathelyt, ami ezen összevonások révén kb. 10%-kal növelte népességét és átlépte az ötvenezer fős határt.

Az 1971-től életbe lépett III. tanács törvény fémjelezte településpolitikát már pozitívan értékeli Szombathely szempontjából. A legnagyobb előrelépés abban történt, hogy „lehetőség nyílt a város és a vonzaskörzete szervezett együttműködésére”. Ennek köszönhetően egy növekvő területű, egyre több vonatkozásban együttműködő településhalmazból álló, agglomerálódó térség alakult ki a megyeszékhely körül, amely nemcsak a falvak, hanem a központi város, Szombathely urbánus fejlődését is szolgálta.

2.3. Szombathely rövid története

A fejezet fő célja, hogy bemutassa Szombathely történetét és kiemelje azokat a főbb tényezőket, csomópontokat, amelyek döntően hozzájárultak a város központi helyé, várossá, megyeszékhellyé válásához, jelenlegi fejlettségének eléréséhez. Ez az elérendő megyei városi cím indoklásának történelmi megalapozása.

Noha nincs arra megfellebbezhetetlen bizonyíték, hogy a római kori Pannónia városainak fejlődése folyamatos, kontinuos a magyar honfoglalás koráig, Szombathely

városi fejlődésének első állomásának ez a dokumentum is az ókori Savariát tekinti. Nem is szabad egy ilyen ziccert kihagyni, hiszen itt büszkén leírható az a tételmondat, hogy az Kr. u. 43-ban Claudius császár alapította Colonia Claudia Savaria Magyarország egyik legkorábban létesített városa. A Róma mintájára létrejött *colonia* rangú város a Borostyánkő út Kárpát-medencei szakaszának egyik legjelentősebb megállóhelye volt. A szabályos utcahálózattal, középületekkel ellátott város Domitianus császár alatt a tartományi császár, Septimius Severus alatt pedig az Isis-kultusz központjává vált. Itt született 316-ban a középkori Európa egyik legismertebb szentje, Márton, Tours későbbi püspöke.

A római kultúrát a népvándorlások és a várost 455. szeptember 7-én sújtó földrendég söpörte el. A római kultúra továbbélésére nincs írásos bizonyíték, a Karoling birodalom határterületeként a salzburgi, majd Szent István uralkodása alatt a győri püspökség fennhatósága alá került a középkorban is Savaria/Sabaria névvel illetett település. Szerény méretű helység lehetett, amelyet néhol *oppidum*ként, néha *civitas*ként, tehát mindenképpen városként említenek a források. Fontos mérföldkőnek tartja az elemzés az 1407-es kiváltságlevelet, illetve a kiváltságos püspöki város rangot. A korszak máig fennálló vagy nyomozható építészeti emlékeit is felsorolja, úgymint a városfalat, a püspöki várat, a gótikus templomokat, a ferences rendházat, az ispotályt és a várostornyot.

Szombathely fejlődésében meghatározó volt az az 1578-as királyi rendelet, amely a török veszély miatt elrendelte a vasvári káptalan Szombathelyre helyezését. Ezzel az aktussal Szombathely Vas vármegye székhelyévé vált, megjelent az igazgatási funkciója. Ezzel összemérhető jelentőségű a szombathelyi püspökség megalapítása

1777-ben (első püspöke Szily János), amely révén a város szakrális központ is lett. Előszörban az egyházi építkezéseknek köszönhető a belváros barokk arculata.

Szombathely újkori fejlődésében a vasútépítés nyitott új korszakot. Az 1865 és 1894 között kiépített teljes nyugat-dunántúli hálózattal Szombathely az ország egyik legnagyobb vasúti csomópontjává vált. A személyforgalom az 1908-as adatok szerint Budapest és Pozsony után a harmadik volt az országban évi 2 045 079 utassal. A kedvező közlekedés-földrajzi helyzet fellendítette a hiteléletet és a gyáripart. A magyar „Gründerzeit” alapítási láza Szombathelyen nagyon magasra tehető, hiszen olyan iparvállalatok jöttek létre, amelyek évtizedekig meghatározóak voltak a város életében. Ekkor alakultak ki azok a jellegadó ipari ágazatok, amelyek később csaknem egy évszázadra meghatározták Szombathely ipari profilját, úgymint az élelmiszer-, a textil- és gépipar. Közülük a 21. század második évtizedére csak az utóbbi maradt talpon.

A lakosság foglalkozási szerkezete alaposan átalakult, a századfordulóra az iparban és a közlekedésben dolgozók összes foglalkoztatotton belüli aránya átlépte az 50%-ot, azaz a dualizmus korában Szombathely ipari város lett. A lakosság száma is dinamikusan növekedett 1920-ig: 1787-ben 2472 fő, 1830-ban 3392, 1869-ben 7561, 1880-ban 10 820, 1900-ban – Ó-perint és Szent Márton falvak hozzácsatolását követően – 23 309, 1920-ban pedig 41 781 fő. Trianon után a növekedés lelassult, de az 1949-ben elért 47 186 fős lakosság számával egyértelműen lekörözte az egykori határmenti szabad királyi városokat, Kőszeget és Sopront, és Győrt leszámítva a Dunántúl nyugati felében az egyetlen potenciális régióközpont.

A társadalmi-gazdasági fejlődés nagyobb és tagoltabbá tette a város beépített te-

rületét. Minden irányban kiterjedt a lakóövezet, a vasútállomás felé a budapesti Sugárút (ma: Andrássy út) mintájára modern városi boulevard, a Széll Kálmán utca épült, a város peremére iparterületek és kaszárnyák települtek, itt épült fel a monarchia legnagyobb lovassági laktanyája (1885). Szombathelynek már 1865-ben készült szabályozási terve. Ez tette lehetővé az országban elsők között az egész belterület szinte teljes közművesítését: gáz: 1872., telefon: 1893., villanyáram: 1895., víz: 1898., csatorna: 1899. 1897-ben megépült – az országban harmadikként – a villamosvasút, amely az akkor alapvetően kelet–nyugati irányban kiterjedt város minden lényeges pontját felfűzte. Az első világháború után a város kompakt szerkezete fellazult. 1933-ban csatolták hozzá Szőlőst, így a kelet–nyugati irányúval szemben az észak–déli tengely vált hosszabbá.

A 20. századra Szombathely nemcsak a funkcióit és az arculatát tekintve lett nagyváros, hanem jogállásában is: 1871-ben rendezett tanácsú, 1942-ben törvényhatósági jogú város lett. Mindez megnövelte az államigazgatási intézmények itteni jelenlétét. Az oktatási intézményhálózat is bővült, 1789-ben lett hatosztályos az elemi iskola, 1790-ben nyílt meg a hittudományi főiskola, 1793-ban a filozófiai iskola, 1851-ben a gimnázium a premontrei rend vezetésével. Az Állami Főreáliskola 1930-ban épült fel, és még a második világháborúig elkészült a Szalézi-templom, -rendház és -tanonciskola együttese.

A civil szervezetű kulturális intézmények alapítása is fellendült. Szily János, a bontva építő püspök hozta létre Magyarország első régészeti múzeumát. Az építkezéseknél állandóan felbukkanó római emlékek megőrzésére Lipp Vilmos ösztönzésére 1872-ben alakult meg a Vasmegyei Régészeti Egylet. 1880-ban nyílt meg a városházával

egybeépített kőszínház. 1838-ban „Csínos-ságra ügyelő” bizottságot hoztak létre, amiből 1838-ban megalakult a Szombathelyi Szépművészeti Egyesület. A polgárosodást jól mutatja, hogy amíg a 19–20. század fordulóján 25, addig az 1930-as évek elején már közel száz bejegyzett civil szervezet tevékenykedett a városban.

Az egészségügyi és a szociális ellátás a reformkor és a Horthy-korszak közötti évszázadban gyors ütemben fejlődött. 1823-ban alakult az Emberbaráti Egylet, amelynek kórháza 1829-ben épült fel. A kiseddóvó 1840-ben, az árvaház 1878-ban, a gyermekmenhely 1898-ban nyitotta meg kapuit. Vas megye és Szombathely Város Közkórházát 1929-ben adták át, amely 1955-től viseli Markusovszky Lajos ’48-as honvédorvos nevét.

A nagyvárosi funkciók történelmi kifejlődésének összefoglalásaképpen megállapítható, hogy Szombathely a püspökség megalapítása (1777) és az első világháború kitörése (1914) közötti közel 140 évben kiépítette megyei vagy azon túlnyúló vonzaskörzettel rendelkező intézményhálózatának zömét. Ezt a nagy ívű fejlődést törte ketté a második világháború pusztítása. Az 1945. március 4-én a szövetségesek által végrehajtott bombázás a központi intézmények nagy részét megrongálta vagy romba döntötte, és egyes elemeinek helyreállítására több mint hét évtizedet kellett várni (pl. székesegyház renoválása) vagy soha nem történt meg (pl. városháza-színház újjáépítése).

2.4. A városnak a térségben betöltött igazgatási, gazdasági és ellátó szerepe

A történelmi városképző tényezők lajstromba vétele után a dokumentum bemutatja azokat a központi funkciókat, urbánus jellemzőket, amelyekkel Szombathely a pályázati dokumentáció elkészítésének idején rendelkezett. Ez a fejezet az elérendő megyei városi cím indoklásának földrajzi megalapozása.

A városi jellemzők összetevői közül először Szombathely demográfiai és munkaerőpiaci helyzetét mutatja be. Szombathely lakosság száma az 1950-es évek közepétől ismét növekedésnek indult, a legnagyobb arányban az 1970-es dekádban, mintegy 27%-kal, de a '80-as évek üteme is alig maradt el mögötte. 1989 elejére a város elérte történelmének népességmaximumát, 88 ezer főt. A megyeszékhelyre munkavégzés céljából további 13 ezer fő, iskolába pedig háromezer fő érkezett naponta ingázóként, így Szombathely nappali népessége elérte a 104 ezer főt. A népesség korösszetétele kedvező volt, a lakosság gazdasági aktivitása is magas, 47,7%. A helyben dolgozók és az ide ingázók együttesen a megye aktív keresőinek 40%-át jelentették. A társadalmi-gazdasági fejlődés következtében az 1970-es években kezdődött a város foglalkozási szerkezetének megváltozása. Ettől az évtizedtől kezdődően az ipar és az építőipar területén dolgozók száma csökkent, a nem anyagi ágakban dolgozóké viszont emelkedett. Ennek az úgynevezett terciarizálódási folyamatnak az eredményeként az 1980-as évek végére a Szombathelyen dolgozó aktív keresők közül az iparban foglalkoztatottak aránya 32%-ra, az építőiparé 8%-ra, a mezőgazdaságé 6%-ra csökkent, ellenben a szolgáltató (tercier) ágazatoké 54%-ra emelkedett. A Kádár-korszak végére Szombathely a foglalkozási szerkezet szempontjából szolgáltatóipari várossá vált. Az iparon belül a hagyományosan a városra jellemző ágak vitték a primet: a munkavállalók 41%-a a könnyűiparban, 31%-a a gépiparban dolgozott.

A népességszám növekedésével a lakásállomány is jelentősen gyarapodott, az 1960-as és 1970-es években elsősorban állami, az 1980-as években viszont már inkább magánérvő beruházások keretében. A lakóövezet bővülése kisebb mértékben a belvárosi foghíjbeépítésekkel, nagyobb részben

a városperemi szabad területek igénybevételével valósult meg. A városban az 1960-as és 1970-es években három lakótelep épült: a Derkovits 5801 db, a Joskar-Ola 2537 db, a Ságvári Endre KISZ pedig 2560 db lakással. A sajátérvő lakásépítések elősegítésére Szombathely város 1050 lakás felépítésére alkalmas területet alakított ki 1985–1989 között. Ezek közül a legjelentősebb a Gyöngyöshermán lakótelep III. üteme, a Bertalanffy utcai, illetve a zanati családi házas övezeteik, valamint a Stromfeld KISZ-lakótelep. A mennyiségi fejlődés mellett a lakások minősége is javult, az újak mindegyike teljes komfortfokozatú.

Az ipar, építőipar területén a legnagyobb változás az 1960-as évek közepére következett be, hiszen ekkorra lett Szombathely agráripariból ipari-agrár város. 1971–1975 között a beruházásokból a könnyűipar és a gépipar közel azonos arányban részesült, 1976–1980 között már egyértelműen a gépgyártás került az első helyre ebben a tekintetben, és a könnyűiparon belül a faipari ágazat megerősítése élvezett elsőbbséget. Vállalati szinten ez a RÁBA Vagon- és Gépgyárat, valamint a FALCO Fagazdasági Kombinátot jelentette. Előbbi új, korszerű futóműgyárat épített, utóbbi pedig a cementkötésű forgácslapgyártást honosította meg Szombathelyen. E két cég versenyképességét jól mutatja, hogy mind a mai napig üzemelnek. A város ipari húzóágazati közül egyedül a gépgyártás maradt meg, főleg az autóalkatrész-gyártók (BPW, Schäffler) betelepülésének köszönhetően.

1989-ben a megye ipara erősen Szombathelyre koncentrálódott. Az ipari foglalkoztatottak 45%-a és az állóeszköz-állomány 55%-a volt a megyeszékhelyen. Szombathely ebben az időben is átlag felett iparosodott térségnek számított, iparszerkezetében túlsúlyban voltak a húzóágazatok vállalatai – tulajdonképpen az 1980-es évek végén nem

volt válságágazat Szombathelyen. A nehézipar emblematikus cégei a RÁBA, a REMIX és a PANNONPLAST Műanyagfeldolgozó, a könnyűiparban pedig a Lakástextil Vállalat, a STYL Ruházati Vállalat és a SABARIA Cipőgyár voltak a zászlóshajók. Utóbbiak közül napjainkra nem maradt egy sem. Az élelmiszeriparnak is voltak meghatározó vállalatai: a Vasi Húsipar, a Vasi Tejipar és a Vas Megyei Sütőipari Vállalat. Belőlük csak a sütőipari cég maradt, FERROSÜT néven.

A mezőgazdaság feltételei kiválóak Szombathelyen és környékén egyaránt. A három szombathelyi termelőszövetkezet közül a Kertész MTSZ-nek európai hírű ágazata volt a dísznövénykertészet, a tőkés piacon is keresett terméke az orchidea. A Pannónia MTSZ-nek pedig jelentős volt a kiegészítő tevékenysége az építőipari, szállítási és belkereskedelmi területeken. A város környékén működő termelőszövetkezetek viszont Szombathely munkaerő-elszívó hatása miatt nem építettek ki melléküzemágakat, termelési értékük kb. 90%-ban a növénytermesztésből és az állattenyésztésből származott. A mezőgazdasági ágazathoz kapcsolódott a FALCO Fagazdasági Kombinát, amely jelentős konvertibilis exporttevékenységet folytatott. A kereskedelmi ágazatba tartozott Vetőmagtermelő- és Értékesítő Vállalat Nyugatmagyarországi Területi Központja tevékenysége a mezőgazdaság irányában meghatározó jelentőségű volt. Szombathely székhellyel Vas, Zala és Veszprém megye vetőmagellátásáról gondoskodott. A kommunális ágazatba sorolt Kertészeti és Parképítő Vállalat rendelkezett az ország legnagyobb díszfaiskolájával. Ez a cég a rendszerváltás után sikeresen átalakult és PRENOR Kft. néven azóta is folytatja az eredeti tevékenységét.

A közlekedés ágazatai közül a vasút kiemelkedő jelentőséggel bírt, hiszen a 19. század végétől a Nyugat-Dunántúl és az Al-

pok keleti előterének legfontosabb csomópontjává tették. Itt épült ki a MÁV vasúti főműhelye, majd ide helyezték az üzleti igazgatóságot is. Az 1945 utáni politikai változások miatt csökkent Szombathely vasúti szerepe, hiszen a város „végállomás” lett, mivel az addigi nagymértékű átmenő forgalom csökkent, miután megszűnt a kőszegi, a körmendi, a bajnasyeni és a bucsui vasúti határátkelőhely. Egyedül a szentgotthárdi maradt meg, ami Graz irányában egy megmaradó kapcsolatot jelentett Szombathely és egész Vas megye számára.

A vasútvonalak forgalmának közútra terelését megfogalmazó 1968-as közlekedéspolitikai koncepció értelmében 1974-ben több vasútvonal is megszűnt Vas megyében, amelyet hibának tart ez a tanulmány. A mindvégig jelentős távolsági és bejáró személyforgalom mellett az 1970-es években újra nőtt a Szombathelyen átmenő teherforgalom, amely a csehszlovák–jugoszláv áruszállításnak és a szentgotthárdi átkelő újrafelfedezésének köszönhető. A gazdasági fellendülés eredményeképpen felújítottak több vasútvonalat, vasúti megállóhelyet, amelynek megkoronázása a szombathelyi vasútállomás teljes felújítása volt 1987-ben. Ekkor még abban bíztak, hogy vissza lehet állítani a megszüntetett vasútvonalakat. Közülük a Szombathely–Pinkafő vonal megnyitását tartotta a legfontosabbnak a tanulmány, hiszen azzal évszázados kapcsolatot ébresztene fel, Szombathely közvetlen bekapcsolását az ausztriai hálózatba. Napjainkra kiderült, hogy ezen elképzelésnek sem volt realitása, hiszen soha nem történtek komolyabb lépések a megvalósítására. Szintén ez idáig elmaradt a vasúthálózat itt megfogalmazott „HÉV-rendszer” átalakítása, mely szerint belső városi tömegközlekedési célokat szolgálna a Kőszeg, a Szentgotthárd és a Bucsui felé vezető vonal. Ezek közül csak a Kámon megállóhely létesítése a kőszegi vonalon valósult meg, illetve

azóta ennek a vonalnak a felújítása. Mindezekkel együtt Szombathely a hazai vasúti csomópont szerepét megtartotta és nemzetközi összeköttetésekkel is rendelkezik. Fontos momentum, hogy 1895-ben a MÁV egyik területi igazgatósága Szombathelyre került, ami mind a mai napig fennmaradt. Igaz, úgy, hogy maga a szombathelyi vasútállomás és az onnan kivezető vasúti pályák 2011-től a GySEV kezelésébe kerültek, azaz a Szombathelyi Üzemigazgatóságnak nem maradt a városban működtetett vasúti pályaforgalmi létesítménye.

Szombathelyen az 1960-as évek végétől jelentős mértékben fejlődött a közúti közlekedés. A város közlekedési koncepcióját 1975-ben dolgozták ki, melynek eredményeképpen kialakult az új közúthálózat, amelynek kapacitását már az akkor tapasztalható gépjárműforgalomra méretezték. Az országos közúthálózat korszerűsítésével összhangban kiépítették a városi gyűjtőutakat, gyalogos övezetté alakították át a Főteret. Ezekkel a lépésekkel a város megteremtette a lehetőségét a tömegközlekedési hálózat átszervezésére. Nagy jelentőségű volt a kőszegi és a bucsui határátkelő megnyitása, melynek következtében a nyugati forgalom egy jelentős része Szombathelyen keresztül bonyolódik le. A rendszerváltás időszakára ismét meghatározóvá vált a római idők, majd a 19. század közlekedésére jellemző észak–déli és keleti–nyugati forgalom. A határátkelőhelyek megnyitása, a világútlelvel bevezetése és a csehszlovák–jugoszláv turistaforgalom következtében Szombathelyen egyre nagyobb lett az átmenő forgalom, melynek biztonságos levezetése érdekében 1988-ban elkezdődött az országos főutak várost elkerülő szakaszának építése. E félkörgyűrű megfelelő kiépítése és egy-számjegyű főúttá minősítése (Budapest–Kám–Szombathely–Bucsu vonalon) a tanulmány reményei szerint be nem látható

fejlődést hozhat a városnak. A félkörgyűrű elkészült, de nem lett egyszámjegyű főút. Észak–déli irányban viszont megépült a rendszerváltáskor még nem tervezett, 2017-ben átadott M86-os autópálya. Ellenben sem a belső, sem a külső városi gyűrű hiányzó szakaszait nem sikerült megépíteni az elmúlt három és fél évtizedben. Jó hír viszont, hogy 1989-ben a város közútjainak 99%-a burkolt felületű volt, ami országosan is kiemelkedő arány.

A második világháború után rendszeres légitársaság indult Szombathely és Budapest között. A járat később Zalaegerszegig közlekedett. Az 1960-as években a budapesti vasúti fővonal korszerűsítése, valamint a gépjárművek elterjedését követően csökkent a jelentősége, és 1963-ban a rendszeres járatokat meg is szüntették. A repülőteret azóta sportrepülők használják. A nemzetközi légitársaságok Szombathelyt a Vát–Porpác közre tervezett repülőteret kapcsolta volna be. A kínai befektetők által a két falu között mintegy 600 hektárnyi méretű teher szállító repülőteret kulcsfontosságú elosztója lett volna a délnémet és az északolasz iparvidékek áruellátásának. A 455 millió eurós, kb. 2500 főt foglalkoztató gigaberuházáshoz csatlakozva egy high-tech és logisztikai ipari park is létesült volna Szombathelyen. 2009-ben a kormány kiemelt beruházásnak nyilvánította, 2012-ben viszont kihátrált mögüle és elhalt a projekt.

A vízellátás-csatornázás lefedettsége, színvonala tekintetében Szombathely a dualizmus korától kezdődően az ország legfejlettebb városai közé tartozott. 1957 után épültek ki azok a víztermelő bázisok (Perenye, Újperint, Sárdér), amelyek bővítve mind a mai napig szolgálnak. Az emelkedő fogyasztás miatt az 1980-as években megvalósult egy új vízbázis kiaknázása, Sárvártól északra, a Rába kavicsteraszára telepítve. Ezeknek a beruházásoknak köszönhetően

a meghibásodások kivételével sohasem került sor vízkorlátozásra Szombathelyen. Az 1978–1988 között kiépített ivóvízellátási rendszer regionális feladatokat is ellát, hiszen Szombathely mellett Kőszegre és a két város környékén elhelyezkedő 38 településre juttat egészséges ivóvizet. 1989-ben a város háztartásainak 96%-a már rákötött a vezetékes ivóvízhálózatra. A közműöllő már a rendszerváltáskor kicsi volt, hiszen a város csatornázottsága akkor 85%-os volt. 1977-ben helyezték üzembe a 30 ezer m³/nap kapacitású, Közép-Európában legkorszerűbb biológiai szennyvíztisztítót a város déli peremén, ami kibővítve, tovább fejlesztve mind a mai napig végzi ezt a feladatot.

Szombathely soha nem volt országos jelentőségű fürdőváros, de a fürdőkultúra mindig jelen volt és van a város életében. A társadalmi munkával épített termálfürdő 1962-ben nyitotta meg kapuit, a városi fedett uszoda 1981-ben. Ezeket jól kiegészíti a városi Tófürdő. Ez a három létesítmény ma is üzemel és szolgálja az – alapvetően helyi – igényeket.

A postai ellátás, hírközlés vonatkozásában a szocializmus idején a postai ellátás volt a fejlettebb a hírközléssel szemben, ma pedig fordítva van. 1989-ben Szombathelyen kilenc posta és kettő fiókposta működött, 2024-ben már csak hat posta és egy kirendeltség. Hazánk infrastrukturális rendszerében a legnagyobb lemaradás a hírközlés területén volt a szocializmusban. A városban 1988-ban üzemelték be a *crossbar* rendszerű távbeszélő-hálózatot.

A város villamosenergia-ellátása a 19. század végére nyúlt vissza, amikor az ország első vízierőművére kapcsolták a városi közvilágítást, a villamosát és vízművét. A hálózat fejlesztése azóta töretlen. Az 1970-es években a belvárosban a kifeszültségű vezetékhalózatot már földkábeles kivitelben készítették, az 1980-as években az akkor legkor-

szerűbbnek számító nátriumlámpákra cserélték az izzószálas közvilágítási izzókat.

A gázellátásban az 1970-es évek hozta a robbanásszerű fejlődést. A tömeges lakótelepi lakásépítés szükségessé tette a városi gázzról (világítógázzal) a földgázra való átterést, ami 1978-ban fejeződött be. 1990-re elkészült a város nagyközépnomású körvezetéke, amely csúcsidejében is biztosította a megfelelő ellátást.

A *hőenergia-ellátásra* 1976-ban alakult meg a Vas Megyei Távhőszolgáltató Vállalat, amelynek ügyfélköre folyamatosan növekedett az új lakótelepek építésével, illetve a régi lakóterületek foghíjbeépítésével. A rendszerváltás óta viszont a folyamat megfordult, hiszen egyre többen igénylik az egyedi gázfűtést lakásukba.

A városüzemeltetés egyre szerteágazóbb feladataira új cégeket alapítottak. Az Ingatlankezelő Vállalat tízezer bérlemény fenntartását végezte 1989-ben. A városüzemeltetési tevékenységek közül a közterületek, utak, terek karbantartását, kommunális szemétszállítást, valamint a strandfürdő és a műjégpálya üzemeltetését a Városgazdálkodási Vállalat végezte. Ez a vállalat a rendszerváltás után száz százalékban önkormányzati tulajdonú üzemmé, a Szombathelyi Városgazdálkodási (SZOVA) Kft.-vé alakult. A SZOVA Kft. és az Ingatlankezelő Vállalatból alakult Házkezelési Kft. 2007-es összeolvadásával jött létre a SZOVA Non-profit Zrt., amelybe 2009-ben a Szombathelyi Távhőszolgáltató Kft. is integrálódott. A Kertészeti és Parképítő Vállalat gondozta a város zöldterületeit, emellett itt volt és van az ország legnagyobb faiskolája. A vállalat a rendszerváltáskor a város többségi tulajdonában álló vállalkozássá, a PRENOR Kertészeti és Parképítő Kft.-vé alakult át. A napjaink városüzemeltetésben kulcsfontosságú cégek elődeinek egy jelentős része tehát a szocializmus idején alakult Szombathelyen.

A kereskedelem, vendéglátás, szolgáltatás az 1960-as évektől mutatott lendületes fejlődést. 1989-ben Szombathelyen 279 állami, szövetkezeti, kereskedelmi egység és 140 magánkereskedő által üzemeltetett üzlet működött, zömében a belvárosban, illetve a vásárcsarnokban. A városban ekkor nyolc nagykereskedelmi vállalat székhelye vagy kirendeltsége volt található. Mellettük több országos vállalat is tartott fenn üzletet Szombathelyen, úgymint az OMKER, az OFOTÉRT, az EZERMESTER vagy az ÓRA-ÉKSZER. A Centrum Áruház Vállalat kettő iparcikkáruházat, a DOMUS Vállalat lakberendezési áruházat, a Vas Megyei Iparcikk Kereskedelmi Vállalat a jugoszláv technológiával épített Borostyánkő Áruházat, a Szombathely és Vidéke ÁFÉSZ a Skála és a Gazda Áruházat. Ezek az üzletek megyényi vonzáskörzettel rendelkeztek, a Borostyánkő Áruház pedig országos hírvű volt. Napjainkban ezekből csak a privatizált vállalattá átalakított OFOTÉRT üzlete maradt. Az ÁFÉSZ-ből kialakult COOP által üzemeltetett Gazda Áruház a vásárcsarnok melletti eredeti helyéről átköltözött a Kiskar utcai volt ÁFÉSZ-üzletbe. A Borostyánkő Áruház pedig egy kisebb üzlethelyiségekre feldarabolt üzletház lett. A belváros kereskedelmi szerepe a rendszerváltás után meggyengült, ami összefüggésben állt azzal, hogy megjelentek a multinacionális vállalatok szupermarketjei. Szombathelyen először a város északi (METRO körül), aztán a keleti (TESCO körül), végül pedig a déli városperemen (INTERSPAR körül) alakult ki bevásárlóövezet. Korjelző intézmények voltak a rendszerváltás előtt a „dollárboltok”, amelyekből hét darab volt Szombathelyen, de a Vas Megyei Élelmiszer Kereskedelmi Vállalaton belül kialakított „Szezámbazár” hálózat működtetett üzletet Bükfürdőn is. Az 1980-as években épült vendéglátó üzletek többek között a Hungária Kávézó, az Isis

Söröző, a Ferences Söröző és a Claudia Cukrászda. Utóbbi kettő ma is ismert szereplője az idegenforgalmi kínálatnak.

A város az idegenforgalom vonatkozásában nem volt a legnépszerűbb úti célok között az országban, de több olyan értéke is van, amire érdemes turisztikai kínálatot fejleszteni. A tanulmány szerint Szombathely legfontosabb adottsága, hogy a nyugat kapuja a belsőföldnek és kapu keletre a nyugatnak. Ezt emelik ki a település főbb turisztikai értékei, úgymint a műemlékek, a kulturális és gazdasági vonzóhatás. Meghatározó jelentőségű volt a határmentiségből fakadó átutazó forgalom, amely elsősorban Budapestre és a Balatonra irányul. 1989-ben a szállodák, szálláshelyek zöme a megyeszékhelyen összpontosult. Ez napjainkra már korántsem igaz, hiszen az ISIS Szálloda az 1990-es években, a SAVARIA Nagyszálló a 2000-es esztendőkből, a CLAUDIUS pedig a Covid-19 világjárvány következtében 2020-ban zárt be, így Szombathely lényegében szállodai kapacitás nélkül maradt. A megye turizmusában betöltött szerepe csökkent, a vendégéjszakák száma alapján (80–85 ezer éj) a 2020-as években a megyében Bük és Sárvár után a 3. helyet foglalja el. 1989-ben az attrakciók mellett az idegenforgalom másik lábát az oszt-rák bevásárlóturizmus biztosította, ami napjainkra eltűnt, sőt megfordult, és a vasiak járnak Burgenlandba pénzt költeni.

Az oktatás egy hagyományosan erős ágazata Szombathelynek évszázadok óta. A középfokú oktatásban a nagyhírű gimnáziumok mellett a szakiskolai és szakközépiskolai képzések a könnyűipari húzóágazatokra (vadász, dísznövénykertész, földmérés, sütőipar), a turizmusra és a művészetekre épültek. Ezek a rendszerváltás után is megmaradtak, sőt újabbakkal, alapvetően a mechatronikai képzési kínálatral egészültek ki.

A *felsőoktatás* 1959-től van jelen Szombathely életében, amikor a kőszegi tanítóképző intézetet a megyeszékhelyre telepítették át. Először a Pécsi Tanárképző kihelyezett tagozataként folyt az általános iskolai tanárképzés, majd 1974-ben önálló tanárképző főiskola lett és 1984-ben felvette Berzsényi Dániel nevét. 1989-ben a nappali tagozaton 1559, levelezőn 754 hallgató folytatta itt tanulmányait a harmincféle szakpár valamelyikén. A beiskolázási köre lényegében az egész Dunántúlra, egyes szakok esetében az egész országra kiterjedt, sőt a burgenlandi magyar tanárképzés igényét is kielégítette. Kihelyezett tagozaton, Zalaegerszegen egy népművelő és kettő tanítói csoport oktatása is elkezdődött. A Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola (BDTF) az ezredforduló nagy intézményösszevonási hullámából kimaradt, és mintegy hatezer fős hallgatói létszámával, bővített oktatási kínálatával önálló Berzsényi Dániel Főiskolaként (BDF) működött tovább néhány évig. 2008-ban beolvadt a Soproni Egyetembe és a megalakult Nyugat-magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központ (SEK) része lett. Hallgatói létszáma drasztikusan lecsökkent 1500 főre. Egy újabb, ezúttal az Eötvös Loránd Tudományegyetembe (ELTE) történő beolvadás kínált kiutat, ami 2017-ben valósult meg. Azóta az ELTE Berzsényi Dániel Pedagógusképző Központ nevű intézménye. Hallgatói létszáma újra növekedésnek indult, 2024-ben átlépte a 2000 főt, azaz elérte a négy évtizeddel ezelőtti szintet.

Az 1970-es évektől kezdődően országos szinten is elismert, pezsgő irodalmi élet alakult ki a városban a Magyar Írók Szövetsége Nyugat-magyarországi Csoportja és az 1963-ban alapított és ma is működő *Életünk* című folyóirat, mint szellemi műhelyek körül.

A zenei élet erős magyarországi bástyája Szombathely. Nemzetközi hírű az 1962-ben

alapított, 1974-től pedig hivatásos formában működő Savaria Szimfonikus Zenekar, továbbá az 1981-ben életre hívott Capella Savaria Együttes, amely a legrégebbi korhű hangszereken játszó kamarazenekar Magyarországon. A zenészek utánpótlását alapszinten a Bartók Béla Zeneiskola, középfokon pedig a Zeneművészeti Szakközépiskola biztosítja. A zenei előadások méltó helyszíne a zsinagóga átalakításával 1975-ben kialakított Bartók-terem. 2000-től rendezik meg a Lamantin Jazz Fesztivált. A város táncművészete is méltán híres, hiszen mind az Ungaresca Táncegyüttes, mind pedig a Savaria Társastánc Együttes régi és ismert szereplője a műfajnak. 1966 óta rendezik meg a Művelődési és Sportházban a Savaria Nemzetközi Táncversenyt.

A közművelődési intézményhálózat gyarapításának az időszaka volt az államszocializmus időszaka. Megépült a Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ (1980), a Művelődési és Sportház (1963), a Savaria Filmszínház (1973), a Vasi Múzeumfaló (1973), a Bartók-terem (1975) és a Képtár (1985). Felújításra került a Savaria Múzeum, a Smidt Múzeum és a TIT-székház. A tanárképző főiskola jelenléte is fellendítette a kulturális életet. Az intézményhálózat a rendszerváltás után is bővült: 2021-ben a felújított Éva-malomban nyílt meg a Schrammel-gyűjtemény. A legnagyobb kulturális rendezvény az 1961-ben először megrendezett, majd hosszabb szünet után 2000-től folyamatosan megrendezett Savaria Történelmi Karnevál. Emellett nagy hagyományokkal rendelkezik az 1968-ban útjára indított Savaria Urbanisztikai Nyári Egyetem. Viszonylag új, 1994-től rendezik meg James Joyce *Ulysses* műve nyomán a Bloomsday-t (a Blum-napot).

A szombathelyi városháza és a Vas Megyei Nemzeti Színház épületegyüttese az angolszász légierő bombázásának esett áldozatul 1945-ben. Ettől a pillanattól kezdve

állandóan napirenden volt egy új, állandó társulatú kőszínház alapítása. A színházi élet nem szűnt meg, hiszen folyamatos volt a más társulatok vendégszínháza. 1981–1985 között 238 színházi előadást tartottak a városban. Két jelentős amatőr csoport is működött és működik: a Ferrum Színpad és az Ifjúsági Színpad. 1989-ben hozták létre a Szombathelyi Színházalapító Társaságot, amelynek a fő célja egy új állandó társulatú kőszínház alapítása. Munkájukat 2011-ben koronázta siker, amikor a Helyőrségi Művelődési Otthon (HEMO) átalakításával elkészült a Weöres Sándor Színház épülete.

A könyvtári feladatokat nemcsak a város, hanem az egész vármegye, sőt régió számára is ellátta az 1956-tól Berzsényi Dániel nevét viselő megyei könyvtár, amelynek épületét 1970-ben építették és 2002-ben újították fel. A képzőművészet helyi fellegvára a képtár, a legismertebb rendezvénye az Országos Textil- és Iparművészeti Biennálé. A levéltár a megyeháza régi börtön-részlegében kapott elhelyezést, amelyet 2000-ben egy új szárnyal bővítettek. 1974-ben jelent meg először a levéltár periodikája, a *Vasi Honismereti Közlemények*.

A testnevelés és sportmozgalom is nagy múltra tekint vissza a városban. 1989-ben 28 társadalmi sportegyesület működött Szombathelyen, amelynek összesen 11 606 igazolt sportolója volt. Vas megye versenysportjának élvonalára mintegy 95%-ban Szombathelyen összpontosult. A sikersportágak az atlétika, a súlyemelés, a teke, a labdarúgás, a női kosárlabda, a lovaglás és a sakk. Ezek közül napjainkban már csak az atlétika, azon belül a dobóatlétika őrzi a régi fényét, illetve a 2000-es évektől a FALCO KC révén a férfi kosárlabda, a 2010-es esztendőktől pedig a Szombathelyi Kézilabda Klub és Akadémia (SZKKA) révén a női kézilabda lépett be a sikersportágak közé. A város a megyén belüli sporthegemóniáját

őrzi ugyan, de több patinás klub megszűnt (pl. SABARIA) vagy jelentősen meggyengült (pl. SPARTACUS), a HALADÁS, illetve az onnan kivált DOBÓ SE képviseli az országos, illetve nemzetközi színvonalat. Az intézményi feltételek változása kétarcú: egyrészt új sportcsarnokot (Aréna Savaria, 2006) és labdarúgó stadiont (Haladás Sportkomplexum, 2017) avattak, másrészt viszont szüntek is meg sportpályák (pl. PAMUT, illetve a SPARTACUS pályája).

Az egészségügyi ellátás vonatkozásában Szombathely megyén belüli túlsúlya 1989-ben is erős volt. A megyei Markusovszky Kórház a Pécsi Orvostudományi Egyetem oktatókórháza volt és ma is az. Több vonatkozásban nemcsak megyei, hanem regionális hatáskörrel ellátási területekkel bír. Korábban a sebészet, a gyermekgyógyászat és a belgyógyászat, ma az onkológia, valamint az urológia ilyen szakterület. Különleges, valutas tevékenységeket is végzett a kórház, például a Büki Gyógyfürdő Fizioterápiás Intézetében balneoterápiás kezeléseket, a szombathelyi uszodában pedig fogászatot.

A várospolitika, közigazgatás vonatkozásában már érezni lehetett a politikai légkör enyhülését, hiszen a nyílt várospolitikáról mint hatalomgyakorlási módszerről ír a tanulmány. 1989-ben a szombathelyi képviselő-testület 65 tagú volt, amelyből 11 fő a végrehajtó bizottság. 2024-ben a közgyűlés 21 tagot számlál. 1983-ban adták át a városi tanács székházát, amely akkor a legmodernebb városházának számított az országban.

A testvérvárosi kapcsolatok kiépítése 1971-ben kezdődött a szovjetunióbeli Joskar-Ola várossal kötött szerződéssel, aztán 1983-ban a finnországi Lappeenranta-val és 1985-ben a jugoszláviai Mariborral folytatódott. 1989-ben már előkészítés alatt állt a testvérvárosi szerződés a felvidéki Nagy-

szombattal és a burgenlandi Felsőőrrel. A rendszerváltás után Szombathely kapcsolatai kiterjedtek, jelenleg már 17 testvérvárossal ápol formálisan is kapcsolatot. Az 1978-ban Velencében életre hívott Alpok–Adria Munkaközösségnek Vas megye az alapító tagja és számára a fő cél a Jugoszláviával és Ausztriával határos térségnek a dinamizálása.

A tanulmány kulcstényezőként kezeli a Szombathely-köszegi agglomerációs fejlődést. Szombathely jelenlegi határai 1950-ben alakultak ki. Az akkor hozzácsatolt falvak területi elkülönülése – Zanat kivételével – az 1980-as évekre megszűnt. Szerencsére Szombathelyt elkerülte az a magyarországi gyakorlat, hogy 10–20 km-es körzetben minden falut a központi városhoz csatoljanak. A népességszám növekedése a szocializmus alatt nem volt olyan ütemű, amely telítette volna a város beépített területét. Ez tette lehetővé, hogy Szombathelyen az 1970-es évektől nem a mennyiségi, hanem a minőségi városfejlesztésre helyezhették a fő hangsúlyt. Ezért Szombathely a rendszerváltás idejére hazánk egyik legurbánusabb városává vált. Ugyanettől az időszaktól kezdve egyes Szombathely környéki falvakba – elsősorban Sébe, Náraiba, Balogunyomba, Söptére, Gencsapátiba és Táplánszentkeresztre – elindult a kiköltözés, amelyet az adott helységek kedvezményes árú telkek kikapcsolásával elősegítettek. Ez egy sugaras településrendszert alakított ki Szombathely körül, amely a Gyöngyös patak mentén észak–déli irányban megnyúlt, és az itt elhelyezkedő települések – Kőszeg–Lukácsháza–Gyöngyösfalu–Gencsapáti–Szombathely–Táplánszentkereszt–Tanakajd–Vasszécseny – fejlődésében az agglomerálódás általános tényezői érvényesülnek, ezért a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) hivatalos nevezéktanában szombathelyi agglomerálódó térségnek ne-

vezik. A megyeszékhely további fejlődésénél, fejlesztésénél figyelembe kell venni ezt az agglomerálódási folyamatot, a közművek, az utak, az intézmények egységes rendszerekben történő fejlesztésének elvét, amellyel Szombathely is egyre fejlettebb, növekvő, virágzó város lesz.

2.5. A fejlődés lehetőségei és kilátásai

Szombathelynek a tanulmányban bemutatott fejlődése több évszázados természetes gyarapodás eredménye volt. Nem érintették a várost nagyobb központi programok, természetátalakító kísérletek. Az 1980-as évek politikai enyhülése lehetővé tette, hogy a városnak megnőtt a helyi önállósága és bekapcsolódott a nemzetközi vérkeringésbe. Nem alakultak ki válságágotok sem, ezért a helyi gazdaság viszonylag könnyen tudta adoptálni az új szervezeti és tulajdonosi formákat is. Nagy lehetőséget rejt magába az agglomeráció települései közötti kapcsolatok elmélyítése is.

A tanulmány szerint az idegenforgalom fejlesztése kiemelt cél. Ehhez szükséges a közlekedési feltételek javítása, úgymint az E65-ös (86-os) kiépítése mellett egy legalább autótú minőségű út létrehozása az A2-es osztrák autópályáig, illetve a másik irányba Szombathelyen keresztül a Balatonig. Ezzel a 8-as főút forgalmának egy részét a vasi megyeszékhely felé lehetne terelni, illetve Szombathely vonzáskörzete Veszprém irányába is kiterjeszhető lenne. Szükségesnek tarja a Szombathely–Rohonc–Felsőőr–Pinkafő vasútvonal helyreállítását, valamint egy polgári célú repülőtér kialakítását Szombathelyen vagy környékén. Ezekből a három és fél évtizeddel ezelőtti közlekedés-fejlesztési elképzelésekből csak a közútfejlesztések egy kisebb része valósult meg, a vasúti és légi közlekedési projektek pedig hamvában holt ötletek maradtak.

Az előbbiekhöz hasonlóan utópia maradt a Bécs–Budapest világhiállítás, amelyre

a Graz–Budapest tengelyre szeretett volna felkapaszkodni, ezáltal a nemzetközi szintre kilépni a vasi megyeszékhely. Szintén nemzetközi ambíciókat mutat az, hogy az osztrák bevásárlóturizmus helyi jelenlétét megerősítendő egy új bevásárlóközpont tervezett a város a határhoz vezető 89-es főút mellé. Ma már látjuk, hogy ebből sem lett semmi, sőt az osztrákok változtattak a reláción, és a Szombathelyhez képest tizedakkora Felsőőrött akkora bevásárlóközpontot húztak fel, amely eredményesen szivattyúzza oda a szombathelyiek pénzét.

Az oktatás területén szerette volna beindítani a felsőfokú zenei képzést, valamint az orvosi felsőoktatást, illetve továbbfejleszteni a meglévő főiskolát. Ezek közül csak az utóbbi sikerült. Az elérendő célok érdekében a város hosszú távú, 2000-ig szóló településfejlesztési koncepciót és programot alkotott.

A tanulmány zárásaként a tanácselnök és a tanácsítók úgy vélték, hogy a leírtak egyértelműen bizonyítják, hogy Szombathely 1989-ben rendelkezett mindazokkal az adottságokkal, amelyek a megyei várossá nyilvánítás feltételei. Alkalmasnak tartották arra, hogy Nyugat-Dunántúlon – a társadalmi, gazdasági és közigazgatási fejlődéssel összhangban – egy tágabb régió központja legyen.

Összegzés

A megyei városi, illetve a megyei jogú városi rang 95 éves hagyományra tekint vissza a magyar közigazgatásban. A státuszuk nemcsak neve, hanem tartalma, feladatköre alapján is négy nagy típusa különíthető el ebben a csaknem egy évszázadban. A fejlődéstörténetükben a legfontosabb jellemzők egyike, hogy amíg a polgári korszakban alapvetően a középvárosaink alkották a csoportot, a tanácsai rendszerben már egyér-

telműen a legnagyobb vidéki, teljes értékű vagy részleges regionális funkciókkal rendelkező vidéki nagyvárosaink tartozhattak ebbe a kategóriába. Az önkormányzati rendszerben aztán ismét felpuhult a csoportba tartozás feltétele, ezért lehet több megyei jogú városunk, mint megyénk.

A mai 25 megyei jogú városunkból 18 már város volt 1885 előtt is, így a történelmi magyar városhálózat erős pilléreit képezték. A polgári közigazgatási időszakban kapott városi rangot Békéscsaba, Salgótarján, Szekszárd és Zalaegerszeg, a tanácsai rendszerben Sztálinváros (ma Dunaújváros), majd Érd, amely azt megelőzően Európa legnagyobb faluja volt. A megyei városi cím 1930-as bevezetésétől kezdődően Vas vármegyében Szombathely és Kőszeg kapta meg ezt a rangot. A megyeszékhely egy rövid időre, 1945–1950 között törvényhatósági jogú város lett, tehát kilépett a megyei városok köréből és egy magasabb osztályba került.

A polgári közigazgatást felváltó tanácsai rendszerben sem az 1954–1971 között élő megyei jogú városok, sem az 1971–1990 között létező megyei városok közé nem került be Szombathely, noha nagysága és fejlettsége révén ezekhez közelebb állt, mint a kisebb megyeszékhelyekhez. Ezért gondolta azt a rendszerváltás hajnalán, hogy sikeres pályázatot nyújthat be a megyei városi cím elnyerésére, amelyhez a fentiekben részletesen ismertetett szakmai anyagot állított össze. Mivel 1990-ben eltörölték a megyei városi címet és helyette bevezették a megyei jogú városi rangot, amelyet Szombathely is megkapott, már sohasem fogjuk megtudni, hogy ez a pályázat sikeres lett volna-e vagy sem. Így ez az összeállítás megmaradt helytörténeti érdekességnek, ami a rendszerváltás kori Szombathely társadalmi, gazdasági, politikai és kulturális életének egy adatokkal alátámasztott, tudományos igényű elkészített lenyomata.